

סימן לו

בגדר תינוק שנשבה

בדצריהם שביארו דאף שצמכות (דף ז' ב') גבי גלות קמני לאומר מותר אנוס הוא, מיירי לענין גלות דוקא, ולא דוקא קאמר אנוס הוא. אמנם באמת יש שואלין לדצריהם ז"ל דטעמייהו דר"י ור"ל כמונצו מאי מוצינן עלייהו מעיקרא מההיא צריחא כלל, עד דמשני אמר לך ר"י ורשב"ל מי איכא מונצו דפטר אנו דאמרינן כמונצו, ומעיקרא מאי קס"ד, והלא להדיא אמרו כמונצו, דעל שיטתיה מיוסד שיטתייהו. וגם משיגרא דלישנא משמע דהטעם הוא משום דאנוס הוא, ואין ר"י ור"ל מצארינן דמשום היקש קא פטרי, ויעוין בפני יהושע שאף ינא לחדש, דגם למונצו הטעם משום אנוס ותרחי טעמי אית ליה, יעו"ש מה שמחדש בזה. ול"ב בשיטת רבנן, ר"י ור"ל, ומונצו.

ב. והנראה דרק לדינא שוו ר"י ור"ל ומונצו דפטרו צתינוק שנשבה, אולם מחרי טעמי אזלו לר"י ור"ל, היינו כמו שפי' רש"י דס"ל לאומר מותר אנוס הוא, וכמו שמשמע כן מההיא דמכות שהוצא בתוס', ולפשוטו נקט שם אנוס ממש. ולפיכך שפיר מוצינן עליה ממתני', אלא דאמר לך ר"י ור"ל דמי איכא מונצו דפטור אנו דאמרי' כמונצו, כלומר ללא קשיא עלייהו ממתני' דכי היכי שיתורץ צתינוק ממתני' אליבא דמונצו דפטר ה"ה נימא נמי כוונתייהו, דמתרצי ממתני', ואף דמטעם אחר נינהו מיהו לדינא שוו כולהו, ה"ה נשני נמי אליבייהו, ואין צריך לאורוי צתינוק שנשבה. נמצא לפי"ז דרבי יוחנן וריש לקיש סברי כמונצו ולא מטעמיה, דמונצו יליף מהיקשא ואינהו מטעמא דאנוס הוא, ורק לישוב המשנה אמרו כמונצו דדין

א. שבת ס"ח א', רב ושמואל דאמרי תרוייהו מתניתין [דכלל גדול וכו'] שאינו חייב אלא חטאת אחת [צתינוק שנשבה לצין הנכרים וגר שנחגייר לצין הנכרים, אבל הכיר ולצסוף שכה חייב על כל שבת ושבת, ושקלו וטרו מדיוקי לשונות המשנה ומסקינן אלא מתניתין כשהכיר ולצסוף שכה ודרב ושמואל נמי כהכיר ולצסוף שכה דמי, והכי איתמר רב ושמואל דאמרי תרוייהו אפילו צתינוק שנשבה לצין הנכרים וגר שנחגייר לצין הנכרים כהכיר ולצסוף שכה דמי וחייב, ורבי יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרי תרוייהו דוקא הכיר ולצסוף שכה אבל צתינוק שנשבה לצין הנכרים וגר שנחגייר לצין הנכרים פטור [דקסברי לאומר מותר אנוס הוא ולא שגגה היא, רש"י]. מיתבי כלל גדול אמרו בשבת וכו' כינא צתינוק שנשבה וכו' ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא אחת, וחייב על הדם אחת ועל החלב אחת ועל עבודה זרה אחת ומונצו פוטר, וכך הי' מונצו דן לפני ר"ע הואיל ומזיד קרוי חוטא ושוגג קרוי חוטא מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג שהיתה לו ידיעה. ומצואר בגמ' עוד מה דשקו"ט ר"ע ומונצו, ועכ"פ מוצינן דקמני מיהא כינא צתינוק צלמא לרב ושמואל ניחא אלא לר"י ורשב"ל קשיא, אמר לך ר"י ורשב"ל לא מי איכא מונצו דפטר אנו דאמרינן כמונצו, ע"כ. וע"ע היטב בפנים.

ובטעמא דר' יוחנן ורשב"ל פטרו צתינוק שנשבה פירש"י דקסברי דאנוס הוא ולא שגגה היא, אכן התוס' כתבו דאין נראה, דטעמייהו כמונצו כדאמרינן בסמוך וטעמא דמונצו מפרש לקמן דיליף מקרא. וע"ע

באלקי ישראל, הרי נמצא שעבר עבודה זרה, אף ד"מעשה" מדדו לא נעשה דאמר מותר, ודו"ק.

וא"כ ה"ה בשבת הא דמחייבי רבנן נראה נמי דהוא מהדין ואת שבתותי תשמורו דבעינן שמירה אחת לכל השבתות, ונתבאר בדברינו בסימנים דלעיל בארוכה דגדר הדין הוא ציווי על ישראל לשמור סדר השבתות, והשוכח עיקר שבת הלל ינא מן הסדר הזה, וא"כ נראה דה"נ כשלל קיים מפני דאמר מותר, איה"נ דאין עליו חביעה על מעשה החילול של כל שבת ושבת צפ"ע, אכן על מה שלא שמר עיקר שבת, ומשמר סדר אחר, וא"כ בע"כ דאינו בכלל השבתות, הלא זהו ענין שעשה במציאות ואהא גופא מחייב בחטאת אליבא דרבנן. ובהנך פליג עליהו מונצו דבעי ידיעה אף בשוגג, ולמד כן מק"ו והיקש ופטור מחודש הוא, וכן לר"י ור"ל הוי הפטור מטעם אחר דלדידהו גם בהנך שייכא פטור דאונס.

והגדר בזה הוא דכל אימת שעבר עבירה אפילו באונס אם אמנם נעשה עליו רושם ע"י העבירה, שוב שייך שפיר לחייבו בחטאת דמכ"מ הא דנשאר עליו הרושם של העבירה הוי סיבה לחייבו בקרבן חטאת, דהרי הוא צריך להיטהר מהאי רושם שהיה עליו מן עבירה. ופשוט דאם עבד עבודה זרה אז הרי הוא הוי במציאות אחר והפקיע עצמו לגמרי מדינו של איש ישראל, וממילא הרי הוא במציאות לגמרי אחר וכיון שהיה כופר באלקי ישראל ובודאי שיש עליו רושם שהוא חייב להטרה הימנו, וה"ה י"ל הכא כשחילל את השבת הרי הוא ג"כ הופקע מסדר של כלל ישראל וחייב בחטאת כדי להטרה, משא"כ היכי דעבר באונס שאר עבירות שבתורה לא נעשה עליו שום רושם ואינו צריך להחכפר בקרבן חטאת, מלכד הנך האמורין דהווי מידי דאכילה או עבודה זרה ושבת כמבואר, וא"ש היטב.

השוכח לא קאי אחינוק שנשבה, דהרי לתרויהו לא מצינן לאוקים לה בהכא, דלדידהו פטור, ובמחנייתין קתני חייב.

ולפי"ז נראה להוסיף דאף לרבנן דאיפלגו אדר"י ור"ל נמי ס"ל עיקר הטעם דאומר מותר אונס הוא, וכמסתבר כן מסבירא דאין לך אונס גדול מזו שבתנוק שנשבה, והא דמחייבין היינו משום סבירא אחרת וכדיבואר. דבצרייתא מבואר לרבנן דמחייבי בתנוק שנשבה גבי עשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, וחייב על הדם אחת ועל החלב אחת ועל עבודה זרה אחת ומונצו פטור. וכח רש"י דכן על כל דבר ברת שבתורה יהי חייב לרבנן. אבל בתוס' ד"ה וחייב, אף קשה לרשב"א דמאי אינטרין תו לאשמעינן ולמתני ועל החלב אחד, וכוונתו דסגי בחיוב על הדם אחד, וצ"ע למה מנה מחנייתין כולוהו הנך. ונראה לומר, דאיה"נ בשאר עבירות יהיו פטורין, וכמו שפירש"י אליבא דר"י ורשב"ל דאומר מותר אינה שגגה, דאונס הוא, והני דברים שמנו רבנן בצרייתא נראה דדוקא אינהו חייבין ולא אחריתי.

ג. דהנה בצרייתא נזכרו שבת, דם חלב, ועבודה זרה, ונראה דדם וחלב יש בהן נד שזה דאיסורי אכילה נינהו, ומידי דאכילה אף דמעשה האכילה יהי באונס מ"מ שייך הכא חביעת חטא על המציאות שהוא עם העבירה, וכעין מה שהמתעסק בחלצים ובעריות חייב שכן נהנה (עי' כריתות י"ט ב'. וקידושין מ"ג א'), דחזי' דאכתי מיקרי עוסק ואינו פטור מכלל מתעסק, וה"ה הכא, ובאמת לא מצינו בתורה עוד איסורי אכילה שלא נכללו כאן, כי אם איסורי גברא כמו אכילת קדשים וטהרות וכו', וצ"ל דהכא מנו בצרייתא רק איסורי חפלא דוקא. וכמו"כ יש לחלק בעבודה זרה דשאני משאר עבירות, דכיון שבמציאות כפר